

בענין שיטת הרמב"ם בפירוש "אבל לא במידה"

אליעזר דיינה, ediena@torontotorah.com

א. עיין היטב בגמ' ובפירש"י כאן

ב. פירוש המשניות להרמב"ם כאן (תרגום קאפה, ולפענ"ד אין שינויים משמעותיים בתרגום אבן תיבון כאן)

אבל לא במדה, כלומר אבל לא בכלי המיוחד למדה. אבל אם היה כלי העומד להיות מדה אלא שעדין לא דייקוהו ולא עשאוהו מדה מותר ליתן לו בו. ור' יהודה אוסר מפני שהוא כלי הידוע למדה. והיה אבא שאול בן בטנית עושה מה שסופר עליו מפני בטול בית המדרש כדי שלא יתבטל בשקילה. ואין הלכה כר' יהודה.

א. רמב"ם הלכות יום טוב ד:יא

לא יאמר אדם לטבח תן לי בדינר בשר אלא תן לי חלק או חצי חלק ולמחר עושין חשבון על שוויו. וכן לא יקח מבעל החנות במדה או במשקל אלא כיצד הוא עושה אומר לחנוני מלא לי כלי זה ולמחר נותן לו שוויו. ואפילו היה כלי המיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכיר לו שם מדה:

ב. מגיד משנה שם

לא יאמר אדם וכו'. משנה פרק אין צדין (ביצה כ"ח:): לא יאמר אדם לטבח מכור לי בדינר אבל שוחט ומחלק ביניהם: וכן לא יקח מבעל חנות וכו'. משנה שם (דף כ"ט) אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר"י אומר אם היה כלי מיוחד למדה כו'. ואוקים רבא מתני' הכי מאי אבל לא במדה לא יזכיר לו שם מדה אבל אם היה כלי מיוחד למדה ימלאנו ויש שם אוקמתא אחרת והלכה כרבא דהוא בתרא וקיי"ל כרבנן. ובירושלמי רבי אלעזר אמר לרבי חמא בר חנינא מלי לי הדין מנא למחר אנן מכילין ליה, עכ"ל:

ג. רא"ש כאן (סימן יד)

מתני' אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה אבל לא במדה ר"י אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו מעשה באבא שאול בן בטנית שהיה ממלא מדותיו בעיו"ט ונותן ללקוחות ביו"ט. אבא שאול אומר אף במועד עושה כן מפני בירורי המדות. וחכ"א אף בחול עושה כן מפני מצוי המדות: [גמ'] מאי אבל לא במדה אמר רב יהודה אבל לא בכלי המיוחד למדה אבל בכלי העומד למדה ימלאנו. רבא אמר מאי אבל לא במדה שלא יזכיר לו שם מדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו. ומסתבר דהלכה כרבא דהוא בתראה. וכן פסק בעל העיטור והרמב"ן ז"ל פסק כרב יהודה והרב אלפסי ז"ל לא הביא דברי רבא כמו שכתוב בגמ':

ד. טור אורח חיים סימן תקיז

מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה אפילו הוא מיוחד למדה ובלבד שלא יזכיר בו שום מדה לומר תן לי מדה פלונית והרמב"ם ז"ל אוסר בכלי המיוחד למדה ולא נהירא לא"א הרא"ש ז"ל:

ה. בית יוסף שם

מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה וכו'. בפרק אין צדין (שם) וכבר נתבאר בסימן שכ"ג כל מאי דשייך לדין זה:

ו. שם יוסף על הרמב"ם שם

ואפילו היה כלי המיוחד למידה ימלאנו וכו'. תימה שהטור כתב בס' תקי"ז וז"ל והרמב"ם ז"ל אוסר בכלי המיוחד למידה ע"כ. ואפשר דטעות דפוס היא וצ"ל והרמב"ן ולא ידעתי למה מרן ז"ל לא נתעורר בזה ושמה בטור שהיה לפניו היה כתוב הרמב"ן במקום הרמב"ם ואח"כ ראיתי שנתעורר בזה מרן בס' יעו"ש.

ז. בית יוסף אורח חיים סימן שכג

מותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה וכו'. משנה בסוף פרק אין צדין (ביצה כט.). אומר אדם לחבירו מלא לי כלי זה אבל לא במדה רבי יהודה אומר אם היה כלי של מדה לא ימלאנו, וידוע דהלכה כתנא קמא, ובגמרא (שם) מאי אבל לא במדה אמר רב יהודה אמר שמואל אבל לא בכלי המיוחד למדה אבל כלי העומד למדה ימלאנו רבא אמר מאי אבל לא במדה שלא יזכור לו שם מדה אבל כלי המיוחד למדה ימלאנו. ופירש רש"י המיוחד למדה. שמודד ומוכר בו: עומד למדה. שכשישבר זה בא זה תחתיו אבל עדיין לא מדד בו: והרמב"ם כתב בפירוש המשנה דכלי העומד למדה היינו שהוא מוכן למדה ועדיין לא נעשה בדיוק ולא שמוהו מדה עכ"ל ולפי זה אם כבר נעשה בדיוק אף על פי שעדיין לא שמוהו הוה ליה כלי המיוחד למדה. וכתב הרא"ש (סי' יד) ומסתבר כרבא דבתרא הוא וכן פסק בעל העיטור (היו"ט מחלוקת ג קמב.) והרמב"ן פסק כרב יהודה והרי"ף לא הביא דברי רבא כמו שכתוב בגמרא עכ"ל כלומר שהרי"ף (זו.) כתב אמר רבא שלא יזכור לו שם מדה אבל כלי העומד למדה ימלאנו ע"כ ולפי דבריו כלי המיוחד למדה לרבא לא ימלאנו ובגמרא האי (היא) סברא דרב יהודה [היא] אבל לרבא כלי המיוחד למדה נמי ימלאנו ונמצא שתלה סברת רב יהודה בשם רבא. והרמב"ם בפרק ד' מהלכות יום טוב (הכ"א) פסק כרבא וכדעת הרא"ש שאפילו אם היה כלי

מיוחד למדה ימלאנו והוא שלא יזכור לו שם מדה וכן כתב הר"ן (שם ד"ה גמ' אבל כלי) בשמו אבל רבינו כתב בסימן תקי"ז (רנא:): שהרמב"ם אסר בכלי המיוחד למדה וגם רבינו ירוחם כתב בנתיב ד' (ח"ג) [חלק א'] (ל ע"ד) שהרי"ף והרמב"ם פסקו כרב יהודה ונראה לי שנוסחא משובשת נזדמנה להם בספר הרמב"ם שהיה אוסר בכלי המיוחד למדה או שיש להגיה בדבריהם הרמב"ן בנו"ן ונתכוונו למה שכתב הרא"ש והרמב"ן פסק כרב יהודה אבל אין לומר שכתבו כן בשם הרמב"ם משום דבפירושו המשנה כתב כאוקימתא דרב יהודה דכיון דבחיבור הדר ביה ופסק כרבא דברי החיבור שהם אחרונים יש לתפוס עיקר...

וכתבתי כן לפי שמצאתי כתוב בביאור הגאון מהר"י אבוהב ז"ל וזה לשונו אבל הרמב"ם פסק כרב יהודה כך כתוב בפסקי הרא"ש אבל לשון הרמב"ם לא מצאנו אותו בספרו שסובר כרב יהודה שהרי הוא כתב אומר לחנוני מלא לי כלי זה ואפילו כלי המיוחד למדה שזו היא סברת רבא אבל בהלכות שבת פרק כ"ג (הי"ג) כתב כשם שאסור לשקול כך אסור למנות ולמדוד בין בכלי בין ביד בין בחבל ואם נפרש שבכלי מדה רוצה לומר שלא יוכל לומר לחבירו מלא לי כלי זה אם הוא מיוחד למדה אם כן הוא סותר מה שכתב בהלכות יום טוב אם לא שנאמר שיש הפרש ביניהם שבשבת אסרו מיוחד למדה וביום טוב התירו אבל הרא"ש אי אפשר שיסבור זה שהרי מקור הדין שהוציא הרמב"ם זה הדין הוא מאומר אדם לחנוני שכתב בהלכות יום טוב ומזה הצד אמר שפסק כרב יהודה אבל כפי הנראה מהמחבר אין סתירה בין זה לזה שהרי כתב הר"ן שיש תימה על הר"ף שכתב שכלי העומד למדה לא ימלאנו מאחר שהלכה היא כמו שכתבתי והשיב על זה דכי שרינן הכי הני מילי כשהלוקח נוטל מדה של מוכר ומוליכה לביתו אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כלי הלוקח אסור ואמר שכן נראין דברי הרמב"ם בפרק ד' מהלכות יום טוב וגם כן המחבר נראה שהביא הרמב"ם לאסור זה שהרי (מ)אחר שאמר שמותר לומר לחבירו מלא לי כלי זה אמר כתב הרמב"ם אסור למדוד שהכוונה היא שאסור למדוד כדרך שאמרנו ולפי זה אין חילוק בין יום טוב לשבת שאפילו בשבת שרי [אפילו] לדעת הרמב"ם [לומר] מלא [לי] כלי זה וביום טוב גם כן אסור ליקח כלי המדה ולשפוך אותו בכלי אחר אף על פי שהרמב"ם כתב האיסור לשבת הוא הדין ליום טוב עד כאן לשון הגאון הנזכר ז"ל...

ולענין דעת הרמב"ם נראה דבגוונא דשרי ביום טוב שרי נמי בשבת ומה שלא כתב ההיתר אלא ביום טוב היינו משום דמתניתין דאומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה ביום טוב (ביצה כט.) מיתניא ומה שכתב בפרק כ"ג מהלכות שבת (הי"ג) שאסור למדוד בין בכלי מדה בין ביד איכא לאוקמי במדת קרקע או בגדים דוקא וכדמשמע מדקתני בין בחבל אבל מדת הלח אין הכי נמי דשרי כי היכי דשרי ביום טוב ואפילו אם תמצי לומר דבמדת הלח מיירי איכא לאוקמי במזכיר לו שם מדה או בשופך המדה לתוך כלי אחר דביום טוב נמי אסור ואף על פי שאפשר לומר דהרמב"ם סבירא ליה דע"כ לא שרי מתניתין לומר מלא לי כלי זה אלא ביום טוב דוקא אבל בשבת בכל גוונא אסור מדברי רבינו לא משמע דבהאי לישנא דאסור לשקול ולמדוד וכו' נתכוין לאסור לומר מלא לי כלי זה דאם כן הוה ליה למימר אבל הרמב"ם כתב אסור לשקול כלל וכו' וכמו שכתבתי בסמוך: ולענין הלכה כיון שהרמב"ם והרא"ש מסכימים לפסוק הלכה כרבא דאמר כלי המיוחד למדה ימלאנו הכי נקטינן ומיהו היינו דוקא ליטול הלוקח מדה של מוכר ולהוליכה לביתו ואין צריך לומר אם הלוקח מביא כלי מתוך ביתו שהוא מיוחד למדה ואומר לו מלא לי כלי זה אבל למדוד בכלי המיוחד למדה ולשפוך לתוך כליו של לוקח אסור וכמו שדקדק הר"ן מלישנא דמתניתין ומלישנא דהרמב"ם. כתב הרב המגיד בפרק ד' מהלכות יום טוב (הכ"א) דאיתא בירושלמי (ביצה פ"ג ה"ה) רבי אלעזר לרב חמא בר חנינא מלא הדין מנא למחר אנן מכילין ליה (פירוש מלא לי כלי זה ולמחר נמדוד כמה מדות היא מחזקת):

ה. ילקוט שונוי נוסחאות על הרמב"ם כאן (עמוד תשנח ברמב"ם הוצאת פרנקל)

כלי המיוחד למדה. כך הוי בכתבי היד ובדפוסים, בגליון תימן בשם כתב יד כלי העומד למדה וכך כתב הראשון לציון (לבעל אור החיים) שראה מי שגורס כן וכך כתב רבינו בפיהמ"ש, ואפשר שגירסא זו היתה לפני הטור ורבינו ירוחם שכתבו דלרבינו כלי המיוחד למדה אסור (עיין כסף משנה) ומהר"י אבוהב (מובא בבית יוסף סימן שלג) כת' גם בשם הרא"ש שדעת רבינו לאסור בכלי המיוחד למדה וכו"ה גם בשלטי הגיבורים...

ט. בני שמואל על הרמב"ם שם

וכן לא יקח מבעל וכו' ואפילו כלי מיוחד וכו'. משנה בפרק אין צדין וכתב רבא אבל לרב יהודה אמר שמואל כלי העומד למדה הוא דשרי אבל כלי המיוחד אסור ופסק רבא דבתראה הוא אבל בפירוש המשנה פסק כרב יהודה אמר שמואל וקשה לי דאיך שביק רבא דהוא בתראה וי"ל דבפירוש המשנה ס"ל דהילכתא כרב יהודה אמר שמואל משום דלדידה מתניתין דקתני אבל לא במדה כפשטא אתיא ועוד י"ל דס"ל דכי אמרינן דמדברא ואביי הילכתא כבתראי רבא ואביי לא בכלל היו ודבר זה פלוגתא בין הרא"ש ורש"י במציעא אי נמי דגרסת רבינו רבה בה"א ודע שבספרינו אין כאן הכרעה אם בה"א אם באל"ף ומעתה נראה לי לקיים הנוסחא אחרת שכתובה בדברי רבינו ואפילו כלי העומד למדה ופסק כרב יהודה וכשטתיה דפירוש המשניות וכדפרישית ודלא כמ"ש מרן שנוסחא משובשת היא ומ"מ ממה שסיים רבינו והוא שלא יזכור לו שם מדה נראה דפסק כרבא דלשון זה משמע בגמרא אליבא דרבא הוא ואע"פ שיש ליישבו בדוחק נראה עיקר כדברי מרן ולכל הנוסחאות קשה לי דאיך כתב רבינו (בפי"ג) [בפכ"ג] מהלכות שבת הל' י"ג דאסור למדוד בין מדה בין כלי בין ביד דאפילו לפי הנוסחא שכתב עליה מרן שמשובשת היא קשה דהא מדידת יד ודאי דגריעה היא אפילו מכלי העומד למדה ולק"מ דרבינו בהלכות שבת במדידת מקוה איירי כמה שיעור קומתה ואורכו ורחבו ולא במדידת משקין איירי ודין זה משנה בסוף פרק מי שהחשיך וז"ל מודדין את המקוה ומבואר בגמרא שם במדידת מצוה הוא דשרי אבל בלאו מצוה אסור ומשמע ליה לרבינו דאפילו ביד אסור משום דמדידת קרקע או בריכות של מים כך אורחייהו דבין בכלי בין ביד וכל זה פשוט וברור וכבר מבואר זה בדברי הרב המגיד שם אלא שהוצרכתי לכתבו מפני שראיתי בבית יוסף סימן שכ"ג כתוב שדין זה בהל' שבת הוציאו רבינו מסוגיא דביצה אומר אדם לחנוני מלא לי כלי זה והוצרך לכמה דחוקי ליישב סתירה זאת בכמה פנים והתימה אצלי מהרב בית יוסף שנראה מדבריו שנסתפק בפירוש דברי רבינו וכנראה שנעלם מהרב סוגיא דפרק מי שהחשיך ודברי הרה"מ שם: